

Рішення щодо присудження наукового ступеня доктора наук

Спеціалізована вчена рада з присудження наукового ступеня доктора наук Д 35.051.27 у Львівському національному університеті імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України прийняла рішення про присудження наукового ступеня доктора юридичних наук Цікалу Володимиру Ігоровичу на підставі прилюдного захисту докторської дисертації «Проблеми здійснення та захисту корпоративних прав» у вигляді рукопису за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право
30 листопада 2023 року, протокол № 8.

Цікало Володимир Ігорович, 1975 року народження, громадянин України, освіта вища: закінчив у 1997 році Львівський державний університет імені Івана Франка за спеціальністю «правознавство».

Кандидат юридичних наук з 2004 р., доцент кафедри цивільного права та процесу з 2008 р.

Докторантуру закінчив у 2021 р.

Працює на посаді доцента кафедри цивільного права та процесу Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України з 2006 р. до теперішнього часу.

Докторська дисертація виконана на кафедрі цивільного права та процесу Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів.

Науковий консультант – **Коссак Володимир Михайлович**, доктор юридичних наук, професор, Львівський національний університет імені Івана Франка, завідувач кафедри цивільного права та процесу.

Рекомендовано до захисту 27 червня 2023 року.

Здобувач має 66 наукових публікацій за темою дисертації, з них 3 монографії, 29 статей у наукових фахових виданнях, 31 матеріалів та тез конференцій.

Опоненти:

Жорнокуй Юрій Михайлович, доктор юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право, професор, Харківський національний університет внутрішніх справ, завідувач кафедри цивільного права та процесу дав позитивний відгук із зауваженнями:

1. На с. 42 дисертації автор зауважує, що *об'єктом дослідження* є цивільні відносини у сфері здійснення та захисту корпоративних прав із урахуванням засади пропорційності. Натомість, *предмет дослідження* становить механізм цивільно-правового регулювання на засаді пропорційності здійснення та захисту корпоративних прав, нормативноправові акти, правозастосовча практика.

З урахуванням заявленої теми дисертаційного дослідження його об'єкт має бути більш широким, натомість він майже співпадає з назвою роботи. У той же час предмет має практично відповідати назві дисертації, а у заявленій тематиці він виходить за межі назви, оскільки «механізм цивільно-правового регулювання» є більш широким поняттям, ніж «здійснення та захист», які є лише його

елементами.

Крім того, автор (у предметі дослідження) зазначає на «механізм цивільно-правового регулювання ...» (окремо) та нормативно-правових актах (окремо). Проте варто враховувати, що норми (нормативно-правові акти) є одним з елементів такого механізму. Тож слушно виникають питання: 1) щодо конкретизації формулювання та співвідношення об'єкту та предмету дослідження та 2) розуміння сутності та елементів механізму цивільно-правового регулювання на засаді пропорційності здійснення та захисту корпоративних прав.

2. Повністю підтримуючи авторську позицію щодо поділу корпоративних прав на майнові та немайнові (с. 69, 73, 88, 390 та ін. дисертації), тим не менше, не можна погодитися з позицією дисертанта щодо того, що їх здійснення обумовлене пропорційністю щодо розміру частки (кількості акцій) у статутному капіталі (п. 1, 2 наукової новизни «вперше», с. 44, 93, 104, 109, 121–126, 329, 391 та ін. дисертації).

Враховуючи наведене можна дійти висновку, що учасник (акціонер), який має незначну частку (одну акцію) не може (практично не може) здійснювати належні йому корпоративні права, що суперечить ч. 1 ст. 12 Цивільного кодексу України, за якою особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд. Відповідний підхід дисертантом підтримано як одну із засад здійснення корпоративних прав (с. 111–117 дисертації). Як аргумент проти аналізованої авторської позиції, можна навести положення ч. 1 ст. 27 Закону України «Про акціонерні товариства», за якою *кожною простою акцією* товариства її власнику-акціонеру *надається однакова сукупність прав*, а одна голосуюча акція товариства надає акціонеру один голос для вирішення кожного питання на загальних зборах, крім випадків проведення кумулятивного голосування. Аналогічні положення закріплені щодо акціонерів-власників привілейованих акцій (ч. 1 ст. 28 Закону України «Про акціонерні товариства»).

У свою чергу, відповідно до ч. 3 ст. 29 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» кожен учасник товариства на загальних зборах учасників має кількість голосів, пропорційну до розміру його частки у статутному капіталі товариства, якщо інше не передбачено статутом. У цьому разі *пропорційність встановлюється щодо кількості голосів, а не до пропорційності здійснення корпоративних прав*.

3. На думку В. І. Цікала кількість голосів на загальних зборах, розмір дивідендів, вартість активів у разі ліквідації тощо, на які має право учасник (акціонер), залежать виключно від розміру частки (кількості акцій), який належить конкретному учаснику (акціонеру) (с. 94 дисертації).

Виходячи з такого твердження, варто говорити про те, що «кількість» зумовлює пропорційність отримання благ, а не «пропорційність» зумовлює здійснення корпоративних прав. Тому й помилковою є позицію суддів Верховного Суду, викладена у п. 4.8 постанови від 24.10.2019 у справі № 927/807/18, на яку посилається автор. Тим більше, що сам дисертант собі ж суперечить, вказуючи що *обсяг прав учасників товариства*, які не мають встановленого законом необхідного розміру частки (їм належить менше або рівно відповідно 5, 10, 95 відсотків тощо), *звужений* порівняно з обсягом прав тих учасників, яким такий розмір частки належить, оскільки не охоплює ряду корпоративних прав (с. 157

дисертації), а не пропорційний для їх здійснення.

На підставі викладеного виникає питання: що собою становить «пропорційність» – правовий стан чи можливість здійснення певних прав.

4. Дискусійною є пропозиція про поділ корпоративних прав на звичайні (ординарні) корпоративні права, що належать усім учасникам (акціонерам) та виняткові (ексклюзивні) корпоративні права, що належать лише окремим учасникам (акціонерам), які володіють визначеним законом відсотком частки (акцій), наприклад, 5, 10, більше 95 % тощо (п. 5 наукової новизни «вперше», с. 44–45, 96, 390–391 та ін. дисертації), оскільки і перші, і другі належать всім учасникам (акціонерам). Законодавець же, з метою недопущення зловживання корпоративними правами, встановлює певні вимоги для вчинення тих чи інших дій (наприклад, скликання позачергових загальних зборів, набуття значної частки (значного пакету акцій) тощо).

Крім того, на с. 46 дисертації (п. 11 наукової новизни «вперше») пропонується учасникам господарських товариств, які мають частку в статутному капіталі у відповідному розмірі, встановленому законом (5 або 10 відсотків), повинна бути забезпечена можливість здійснити їх виняткове корпоративне право ... Беручи до уваги таку авторську позицію виникає питання: чи позбавлені учасники (акціонери), наприклад, права на самостійне скликання і проведення позачергових загальних зборів, враховуючи авторську класифікацію корпоративних прав на звичайні (ординарні) та виняткові (ексклюзивні), не маючи т. зв. виняткових прав, в силу належності їм незначної частки (кількості акцій)?

5. Варто зауважити, що робота має назву «Проблеми здійснення та захисту корпоративних прав», однак у ній мова йде виключно про правові зв'язки в рамках господарських товариств, без чіткої аргументації відсутності достатньої уваги щодо такої організаційно-правової форми підприємницького товариства як виробничий кооператив (хоча про них згадується на с. 47 роботи). Автор обґрунтовує такий підхід тим, що: 1) корпоративні права належать акціонерам, а також учасникам товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, тобто товариств-об'єднань капіталів; права учасників (членів) інших юридичних осіб, здійснення яких не залежить від розміру частки (паю) у статутному капіталі такої юридичної особи, не є корпоративними (п. 2 наукової новизни «удосконалено», с. 47, 108 дисертації); 2) права учасників юридичних осіб (корпоративні права) ... належать особі як учаснику (акціонеру) юридичної особи відповідно до закону та статуту товариства (ст. 96¹ Цивільного кодексу України).

Проте варто звернути увагу щодо діяльності кооперативів, у контексті досліджуваної автором пропорційності здійснення на захисту корпоративних прав, на наступне:

– позачергові загальні збори сільськогосподарського кооперативу скликаються на вимогу не менше однієї третини його членів ... (ст. 15 Закону України «Про кооперацію», ч. 6 ст. 16 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію») та статутом сільськогосподарського кооперативу може бути передбачено, що його члени при прийнятті рішень на загальних зборах такого кооперативу з усіх або частини питань, віднесених до компетенції загальних зборів сільськогосподарського кооперативу (крім рішень, передбачених ч. 14 ст. 16), мають додаткову кількість голосів, пропорційну до їх участі в

господарській діяльності такого кооперативу ... (ч. 13 ст. 16 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію»);

– аналізуючи зміст ст. 96¹ Цивільного кодексу України автор робить проміжний висновок, що корпоративні права можуть належати лише учасникам підприємницьких товариств (с. 61–62 дисертації), а до яких законодавством віднесено й виробничі кооперативи (ст. 84 Цивільного кодексу України);

– розмір частки (паю) членів кооперативу у статутному (пайовому) капіталі не має визначального впливу на здійснення їх прав (с. 104–105 дисертації).

Тому додаткової аргументації потребує авторська позиція щодо існування корпоративних правовідносин в рамках виключно акціонерного товариства та товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю у контексті дослідження пропорційності здійснення та захисту корпоративних прав їх учасниками (акціонерами).

6. Дискусійною є пропозиція автора щодо запровадження додаткового засобу забезпечення належного здійснення корпоративних прав та зменшення кількості їх порушень, необхідно передбачити цивільно-правову відповідальність товариства перед своїми учасниками (акціонерами) за дії (утримання від вчинення дій) його посадових осіб (с. 319 дисертації). З урахуванням цього, пропонується доповнити відповідні статті спеціальних законів про господарські товариства положеннями про відповідальність за збитки, завдані посадовими особами учасникам (акціонерам) (с. 320 дисертації). Однак дисертант сам собі суперечить вказуючи, що треба зробити застереження, що з юридичного погляду, суб'єктом цивільно-правової відповідальності перед учасниками (акціонерами) буде саме господарське товариство як юридична особа, а посадові особи повинні нести майнову відповідальність перед своїми товариствами у порядку регресу (с. 320 дисертації).

Отже, автору додатково варто навести аргументи щодо можливості (неможливості) притягнення посадових осіб господарських товариств до відповідальності за збитки, завдані ними учасникам (акціонерам) товариства.

Калаур Іван Романович, доктор юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право, професор, Верховна Рада України, народний депутат України дав позитивний відгук із зауваженнями:

1. Характеризуючи види корпоративних прав, дисертант виокремив окрему їх видову складову – «право на голосування». Розглядаючи це право, як немайнове корпоративне право, яке здійснюють на засаді пропорційності, автор зауважує, що його змістовне навантаження охоплює декілька правомочностей: на проведення річних загальних зборів; на отримання повідомлення про скликання загальних зборів; на ознайомлення з матеріалами, пов'язаними з порядком денним; на внесення власних пропозицій до проекту порядку денного; на участь у засіданні загальних зборів; на виступи під час обговорення питань порядку денного; на вираження свого волевиявлення щодо питань порядку денного; на встановлення у результаті голосування. Водночас, у роботі розвинуто наукову думку, що кожна із правомочностей нарізно не підлягає самостійному судовому захисту, оскільки вони не є окремими корпоративними правами, і можуть отримати захист лише у

сукупності з іншими правомочностями, які є елементами «права на голосування». Перешкоджання у здійсненні кожної із цих правомочностей необхідно розцінювати як порушення права учасника (акціонера) на голосування в цілому, і саме воно підлягає захисту. У таких випадках учасник (акціонер) повинен довести, що прийнятим рішенням загальних зборів товариства порушено його корпоративне право на голосування (с.326-327).

Втім, запропонована дисертантом наукова позиція потребує уточнення з наступних міркувань.

З погляду опонента, окремі із перелічених правомочностей доречно розглядати як самостійне суб'єктивне право з огляду на той факт, що вони, без поєднання із іншими правомочностями, можуть задовольняти інтерес учасника товариства (акціонера). Беззаперечно, що право на голосування реалізується учасником (акціонером) на зборах товариства шляхом участі саме у голосуванні особи з питань включених у порядок денний. Проте, участь у зборах, як реалізацію права корпоративного управління не потрібно звужувати лише до «права голосу». Наприклад, на практиці особа може брати або не брати участі у голосуванні, проте, незалежно від цих обставин, вона має право отримати інформацію про збори, ознайомитись з питаннями, які розглядатимуться на зборах та документами, які долучаються до розгляду цих питань. А також бути присутнім на зборах, заслуховувати звіти про діяльність керівних органів юридичної особи, виступати на зборах, висловлювати зауваження та надавати пропозиції щодо роботи цих органів юридичній особі з питань діяльності корпорації. Усі ці права вона реалізовуватиме не тільки з метою подальшого голосування на зборах, а, наприклад, переслідуючи важливий для неї корпоративний інтерес – отримати «свіжу» актуальну інформацію про фінансовий стан корпорації, якість управлінської діяльності посадових осіб. Такий інтерес обумовлений можливістю особи у будь-який момент відчужити свою частку чи акції, якщо вона вважатиме, що діяльність корпорації є збитковою і, тому, подальше володіння корпоративними правами втрачає для неї інтерес, або навпаки - діяльність корпорації є достатньо прибутковою, через це вартість частки (акцій) особи є привабливою для продажу на вторинному ринку чи ринку цінних паперів з метою отримання прибутку. У багатьох випадках учасники (акціонери) товариства на практиці взагалі не реалізують своє право голосувати на зборах, а лише «тихо спостерігають» за станом справ корпорації.

У контексті цього зауваження також можна поставити під сумнів зроблене дисертантом припущення, що окремі із перелічених вище правомочностей, наприклад, право *ознайомитися з матеріалами, які долучаються до порядку денного*, можуть отримати захист лише воедино із іншими правомочностями, які складають зміст права на голосування. У цьому контексті судова практика демонструє, що захисту підлягає як окреме право, право особи на отримання інформації про діяльність корпорації, яке може здійснюватися шляхом ознайомлення з документами, що долучаються до порядку денного.

2. Дисертант вбачає за доцільне розглядати право на виплату дивідендів як виняткове (ексклюзивне) корпоративне право, яке здійснюється за волею учасника (акціонера), незалежно від волевиявлення товариства; за умови, що волевиявлення демонструють учасники із сумарно необхідним розміром частки (кількістю акцій),

встановленого законом. Такі учасники (акціонери) можуть стати ініціаторами виплати дивідендів, однак право на їх отримання повинно бути реалізовано усіма іншими учасниками. Зважаючи на таку власну позицію, дисертант вважає за доцільне прийняти окремий закон «Про внесення змін та доповнень до Законів України «Про акціонерні товариства» і «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», положення якого обумовлюватимуть обов'язковість виплати дивідендів за вимогою учасників (акціонерів), яким належить не менше 10 (5) % частки (кількості простих акцій) у статутному капіталі товариства. Водночас, автор пропонує виключити із компетенції загальних зборів товариств вирішення питання про виплату дивідендів (с. 362-363).

Необхідно зауважити, що у світовій практиці існують різні підходи до дивідендної політики товариств: «нульової виплати дивідендів» та «стовідсоткової виплати дивідендів». У першому випадку товариство завчасно оголошує, що дивіденди не виплачуватимуться акціонерам (учасникам), а прибуток товариства спрямовуватиметься у активи юридичної особи. Мета такої політики, як правило, покращити загальний фінансовий і господарський стан юридичної особи, у зв'язку з певними кризовими явищами у її діяльності. У другому випадку дивіденди обов'язково виплачуються усім учасникам пропорційно до їх частки за наявності прибутку у товариства. Існують і менш категоричні дивідендні політики, за яких прибуток товариства може спрямовуватися і на поповнення активів компанії, і, частково, для виплати дивідендів.

Практика України має декілька сумнівних спроб держави закріпити за собою право отримувати частину прибутку незалежно від прийнятого загальними зборами товариства рішення. Вказане особливе привілейоване становище держави, як корпоративного учасника товариств, неодноразово піддавалось критиці, про що згадує дисертант у своєму дослідженні. Однак вважає доречним таку «привілейовану» касту корпоративних учасників, які матимуть безумовне право ініціювати виплату дивідендів незалежно від колективного рішення усіх інших учасників (акціонерів) висловлених ними на зборах з питань перерозподілу прибутку. Такими, на думку автора, повинні стати учасники (акціонери), яким належить не менше 10 (5) % частки (кількості простих акцій) у статутному капіталі товариства.

Проте такий підхід, певною мірою, змінює принципи корпоративного управління юридичною особою корпоративного типу, зокрема, більшістю голосів вирішувати долю прибутку товариства. Отож, будь-хто з учасників, що володіє 10 (5) відсотками частки (кількості простих акцій) у статутному капіталі товариства може протистояти позиції решти учасників, які сумарно володіють 90 (95) відсотками частки, і безапеляційно вимагати виплати дивідендів. Позитивний ефект від таких змін у законодавстві, в період війни та післявоєнний час, потребує додаткової аргументації й обґрунтувань.

Нез'ясованою така законодавча ініціатива виглядає у розрізі інституту привілейованих акцій товариства, які учасники акціонерного товариства набувають з метою отримання законодавчо встановлених гарантій на виплату дивідендів. Дисертантом не запропонована нова модель інституту привілейованих акцій.

Водночас, необхідно зауважити, що отримання прибутку не єдина форма отримати вигоди від володіння часткою у статутному капіталі товариства. У світовій практиці діяльності компаній, дивіденди від володіння корпоративним правами, як правило, не є основною ціллю участі особи у товаристві. У більшості випадків, саме торгівля акціями (частками) на вторинному ринку приносить володільцю більший зиск ніж виплачені з них дивіденди.

3. Характеризуючи певні обмеження у виплаті дивідендів автор стверджує, що у частинах 1–3 ст. 35 Закону України «Про акціонерні товариства» встановлені підстави для відмови акціонерним товариством у виплаті дивідендів своїм акціонерам. Такі підстави, на думку, дисертанта виникають уже після прийняття вищим органом управління товариства рішення про виплату дивідендів. Зокрема, автор стверджує, що акціонерне товариство не має права здійснювати виплату дивідендів за простими акціями після прийняття відповідного рішення у разі, якщо: 1) товариство має зобов'язання про викуп акцій відповідно до статті 102 Закону України «Про акціонерні товариства»; 2) дивіденди за привілейованими акціями виплачено не у повному обсязі повністю; 3) власний капітал товариства менший, ніж сума його статутного капіталу, резервного капіталу та розміру перевищення ліквідаційної вартості привілейованих акцій над їх номінальною вартістю; 4) майна товариства недостатньо для задоволення вимог кредиторів за зобов'язаннями, строк виконання яких настав, або, за результатами прийняття такого рішення, стане недостатньо для задоволення таких вимог (с. 366 – 367).

У вказаному переліку автор об'єднує випадки, коли акціонерне товариство не має права приймати рішення про виплату дивідендів, та випадки, коли таке рішення все ж може бути прийняте, проте, проводити виплату дивідендів заборонено законом.

Так, ч. 1 ст. 35 Закону України «Про акціонерні товариства» містить імперативну норму, яка чітко передбачає, що акціонерне товариство не має права приймати рішення про виплату дивідендів та здійснювати виплату дивідендів за простими акціями, якщо: 1) звіт про результати емісії акцій не зареєстровано у встановленому законодавством порядку; 2) власний капітал товариства є меншим або, у результаті такої виплати, стане меншим за суму розмірів його статутного капіталу, резервного капіталу та розміру перевищення ліквідаційної вартості привілейованих акцій над їх номінальною вартістю; 3) майна товариства недостатньо для задоволення вимог кредиторів за зобов'язаннями, строк виконання яких настав, або, за результатами прийняття такого рішення, стане недостатньо для задоволення таких вимог.

Водночас, акціонерне товариство не має права здійснювати виплату дивідендів за простими акціями, якщо: 1) товариство має зобов'язання щодо викупу акцій відповідно до статті 102 цього Закону; 2) дивіденди за привілейованими акціями виплачено не у повному обсязі. Акціонерне товариство також не має права здійснювати виплату дивідендів за привілейованими акціями певного класу до виплати поточних дивідендів за привілейованими акціями, власники яких мають перевагу щодо черговості отримання дивідендів (ч. 2, 3 ст. 35 Закону України «Про акціонерні товариства»). Перелічені причини для заборони виплати дивідендів можуть виникнути уже після прийняття вищим органом управління товариства рішення про виплату дивідендів.

4. У своєму дослідженні здобувач наукового ступеня робить висновок, що прийняте рішення зборів господарського товариства, є локальним правовим актом (корпоративним локальним нормативно-правовим актом) (с. 373 - 377).

Вважаємо, що автор беззастережно розцінює установчі документи (статут) та рішення зборів як такі, що мають спільні риси, і можуть вважатися корпоративними, локальними, нормативно-правовими актами.

Загально визнаною є позиція, що рішення органу управління господарським товариством є правовим актом, а не правочином. Так, відповідно до п. 2.12 Постанови Пленуму Вищого господарського суду України № 4 від 25.02.2016 «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин» рішення загальних зборів учасників (акціонерів) та інших органів юридичної особи не є правочинами.

Водночас, у доктрині і судовій практиці сформовано правову позицію, відповідно до якої рішення зборів товариства є актами ненормативного характеру (індивідуальними актами), тобто офіційними письмовими документами, що породжують певні правові наслідки, які спрямовані на регулювання господарських відносин, і мають обов'язковий характер для суб'єктів цих відносин.

Одним із ключових критеріїв, який відрізняє індивідуальний акт від нормативного, є коло осіб, на які він поширює свою дію. Дисертант справедливо зауважує, що саме невизначеність кола осіб, на яких поширює свою дію правовий акт, є властивістю його нормативності. Рішення зборів товариства є управлінським рішенням, яке обов'язкове для учасників товариства, органів його управління, посадових осіб, самого товариства, тобто замкнутого кола осіб, що обумовлює його індивідуальність.

Змодельовані у дисертації висновки, що обґрунтовують нормативність рішення зборів, зводяться до проведення паралелі зі статутом товариства, який доречно вважати локальним нормативно-правовим корпоративним актом і має іншу правову природу у порівнянні з рішенням зборів.

Більше того, оспорювана позиція автора щодо рішення загальних зборів, як локального нормативно-правового акта, не синхронізується із авторським розумінням пропорційності, яка визначає порядок здійснення корпоративних прав, встановленим «локальним правовим актом». Використання цього словосполучення в однині доводить, що таким актом є лише статут товариства.

5. У дисертаційній роботі неодноразово зазначається, що основним спеціальним принципом реалізації корпоративних прав є пропорційність, яка визначає встановлений законом, локальним правовим актом, або договором, порядок здійснення корпоративних прав, залежно від *розміру частки* (кількості акцій) у статутному капіталі товариства. У рецензованому науковому дослідженні вдало продемонстровано та переконливо визначено прояв пропорційності при здійсненні всіх видів корпоративних прав, де ключовим є відповідність розміру частки.

Отож, у контексті цього принципу, частка у статутному капіталі є мірилом пропорційності. Втім, функціональна значимість частки у статутному капіталі не обмежуються лише критерієм пропорційності. У дисертаційній роботі залишено поза увагою дослідження сутності частки як майнового блага, оборот якого обумовлює перехід корпоративних прав. На переконання опонента, у роботі

доречно було б розглянути сутність і правову природу частки у статутному капіталі, як правового явища, що опосередковує цивільний оборот корпоративних прав.

6. В основі глибинного наукового аналізу положень національного законодавства, законодавства європейських держав, міжнародних правових актів та судових практик зроблено низку слухних пропозицій, скерованих на удосконалення законодавства нашої держави, що регулює корпоративні відносини. Однак, дисертантом не запропоновано власну концепцію модернізації Цивільного кодексу України щодо запровадження в цей кодифікований акт юридичної конструкції «корпоративні права» як окремого об'єкта цивільних прав, обмежившись лише змінами до його окремих статей.

Кот Олексій Олександрович, доктор юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право, професор, директор Науково-дослідного інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАПрН України дав позитивний відгук із зауваженнями:

1. Дисертантом висловлено пропозицію класифікувати засади здійснення корпоративних прав за критерієм сфери їх поширення та поділити на два види: на засади, які поширюють свою дію на корпоративні та інші цивільні права (вільно, на власний розсуд, а також справедливість, добросовісність і розумність) та на засади, які поширюються виключно на корпоративні права, як різновид цивільних. До останнього різновиду дисертант відносить саме пропорційність (п. 4 наукової новизни, с. 111 дисертації і далі). При чому, на переконання автора засада пропорційності визначає, встановлений законом, локальним правовим актом, або договором, порядок здійснення корпоративних прав залежно від розміру частки (кількості акцій) у статутному капіталі, яка належить кожному (будь-якому) учаснику товариства або окремому учаснику із достатнім розміром частки (кількістю акцій), встановленим законом (5, 10, 95 відсотків тощо) (с. 132).

Вбачається, що перша група засад, яку виділяє дисертант, не зовсім виправдано відносити саме до засад здійснення корпоративних прав. Засади, перераховані дисертантом, є загальними засадами здійснення цивільних прав

(здійснення суб'єктивних цивільних прав вільно, на власний розсуд) або ж загальними засадами цивільного права — зокрема, це стосується засад справедливості, добросовісності і розумності.

2. В.І. Цікало в дисертації обґрунтовує висновок про те, що здійснення звичайних корпоративних прав залежить від волевиявлення товариства в особі його органів або посадових осіб, а також інших учасників, які вчиняють на користь учасника (акціонера) певну дію; виняткові корпоративні права учасник (акціонер) здійснює за своєю волею, незалежно від волевиявлення інших осіб (товариства чи інших учасників) - п.6 наукової новизни, стор. 198, 334, 371 дисертації.

На наш погляд, запропоноване дисертантом положення потребує додаткового наукового обґрунтування саме в контексті його специфіки для корпоративних прав. Зокрема, викликає сумніви доцільність проведення запропонованого розподілу саме відносно корпоративних прав, адже подібним

чином можна диференціювати і інші суб'єктивні цивільні права, наприклад право власника вільно користуватися річчю може бути віднесено до загальних речових прав, оскільки воно залежить від належного виконання своїх обов'язків необмеженим колом осіб-невласників, а право вирішити долю речі - до виняткових речових прав. Аналогічні приклади можна навести і для інших видів суб'єктивних цивільних прав.

3. Визначаючи особливості захисту звичайних (ординарних) корпоративних прав, автор, на наш погляд, не виправдано звужує існуючий у цивільному праві інструментарій захисту порушених корпоративних прав, принаймні, як це впливає з п. 7 наукової новизни, зокрема примусове виконання обов'язку в натурі шляхом вчинення певних дій на користь їх суб'єктів (зобов'язання до вчинення дій) як спосіб захисту загальних (ординарних) корпоративних прав та заборона чинити перешкоди у здійсненні права для виняткових корпоративних прав, та залишає поза межами аналізу інші існуючі способи захисту. Є підстави стверджувати, що інші способи захисту, передбачені ст. 16 ЦК України, також можуть ефективно

використовуватися носіями корпоративних прав - як звичайних (ординарних), так і виняткових (ексклюзивних), які виділяє дисертант, а тому вони також мали б бути проаналізовані у цьому контексті.

4. У дисертаційній роботі запропоновано класифікувати локальні правові акти господарського товариства за предметом правового регулювання на три види: локальні правові акти, які регулюють здійснення звичайних корпоративних прав (наприклад, положення про нарахування та виплату дивідендів); локальні правові акти, які регулюють здійснення виняткових корпоративних прав (наприклад, положення про порядок проведення незалежного аудиту діяльності товариства на вимогу учасників); локальні правові акти змішаного характеру, які регулюють здійснення як звичайних, так і виняткових корпоративних прав (наприклад, положення про порядок скликання та проведення чергових і позачергових загальних зборів товариства) - п. 8 наукової новизни, с.153 дисертації.

Вказане положення значною мірою впливає із запропонованим дисертантом визначенням звичайних та виняткових корпоративних прав. Утім, як видається, запропонована диференціація локальних актів господарського товариства є дещо штучною, принаймні практичне значення зазначеної пропозиції потребує додаткового обґрунтування.

5. Небездоганним з точки зору юридичної техніки є висновок дисертанта про те, що *«не кількість присутніх на засіданні вищого органу управління акціонерним товариством є визначальною для прийняття ним рішень, а кількість голосів, поданих "за"»* (п. 10 наукової новизни, с. 171 дисертації).

На наш погляд, в даному випадку варто говорити про кількість голосів, поданих «за» як достатню умову наявності правомочностей у органів управління для прийняття ним рішень.

6. В якості одного з положень наукової новизни, що виносяться на захист, дисертантом запропоновано передбачити у законодавстві України підхід, згідно з яким засновники товариства з обмеженою (додатковою) відповідальністю зобов'язані повністю вести свої вклади у статутний капітал до дня державної реєстрації товариства. Автор справедливо зазначає, що така зміна матиме

своїм наслідком формування статутного капіталу цих товариств у повному обсязі вже на момент його заснування, як це передбачено при створенні акціонерних товариств.

Водночас варто зауважити, що пропозиції із вдосконалення законодавства, як правило, не відносяться до положень наукової новизни дисертаційного дослідження, хоч і безумовно впливають на його практичну цінність.

Аналогічні зауваження стосуються і п. 14 наукової новизни щодо доцільності передбачити у Законі України “Про акціонерні товариства” положення щодо збереження засади пропорційності між акціонерами у статутному капіталі не лише у разі конвертації (обміну) акцій при перетворенні товариств, але й при їх злитті, приєднанні або поділі.

На докторську дисертацію та реферат надійшли відгуки:

1. Кафедри приватного права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича ((протокол № 4 від 16.11.2023 р.), за підписом доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри приватного права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича **Ніни ГЕТЬМАНЦЕВОЇ** та доктора юридичних наук, доцента кафедри **Людмили ВАКАРЮК**. Відгук позитивний.

Зауваження:

1. Попри загальну високу оцінку наданого на рецензування реферату дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук до нього є певні зауваження. Так, у підрозділі 1.2. «Зміст та ознаки корпоративних прав» автор встановив, що корпоративні права мають певні ознаки, які виділяють їх серед інших цивільних прав. Серед таких ознак виділено комплексний характер корпоративних прав: їх поділ на немайнові та майнові (арк. 13-14 реферату).

2. Разом з тим у статті 26 Цивільного кодексу України, яка стосується обсягу цивільної правоздатності фізичної особи, визначено, що фізична особа має особисті немайнові права та здатна мати майнові права. За змістом статті 91 Цивільного кодексу України юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині. Таким чином, цивільні права фізичної та юридичної осіб також мають неоднорідний, комплексний характер.

3. Доктора юридичних наук, професора, завідувача відділу науково-правових експертиз НДІ правотворчості та науково-правових експертиз НАПрН України **Лариси КРАСИЦЬКОЇ** та доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента НАПрН України, заступника директора НДІ правотворчості та науково-правових експертиз НАПрН України **Андрія ГРИНЯКА**. Відгук позитивний.

Зауваження:

1. Постає питання: Чи доцільно виділяти засаду пропорційності здійснення корпоративних прав у ТОВ однієї особи або акціонерному товаристві однієї особи та чи належать ці товариства до корпоративних юридичних осіб?

2. За корпоративним договором учасники товариства можуть домовитися

про утримання від реалізації своїх корпоративних прав, натомість автор пропонує такий договір між учасниками йменувати договором про здійснення корпоративних прав. Якщо учасник зобов'язується утримуватися від реалізації цих прав, чи є це предметом договору про здійснення корпоративних прав?

3. Доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри цивільного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка **Вадима ЦЮРИ**. Відгук позитивний.

Зауваження:

1. Реферат містить аналіз прояву засади пропорційності при здійсненні переважних корпоративних прав, зокрема, доцільності встановлення переважності не лише щодо інших (третьох) осіб, але й відносно самих учасників товариства (суб'єктів одного правового статусу) (с. 19); ця пропозиція потребує більш ґрунтовного пояснення.

2. варто більш детально окреслити й аргументувати висновок, який міститься на с. 10 реферату серед пунктів наукової новизни щодо позиції, згідно з якою, рішення органу управління товариством, як індивідуально-правовий акт, вичерпує свою юридичну дію шляхом його виконання; рішення органу управління товариством належить до локальних правових актів нормативного характеру, яке, за наявності передбачених законом підстав, може бути визнане судом нечинним та скасоване, незалежно від правових наслідків його прийняття.

4. Доктора юридичних наук, професора, професора кафедри адміністративного права, інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін Київського університету інтелектуальної власності і права Національного університету «Одеська юридична академія» **Романа ШИШКИ**. Відгук позитивний.

Зауваження:

Навряд чи варто було у назві роботи вказувати на проблемність тематики, про що свідчить її рівень. До того МОН України неодноразово звертав увагу на небажаність наголошувати на цьому аспекті, що підтримано в виданнях під його егідою.

Аналіз традиційна відноситься до методів дослідження і не може визначатися його завданням (с.3). Сам автор в подальшому на с.4 автореферату відніс його до логічних методів свого дослідження.

Якщо йдеться про удосконалення та набуло подальшого розвитку наукова толерантність б логічно б детермінувала потребу уточнення в якій частині та за рахунок чого (спрощення чи ускладнення відповідної конструкції)

5. Доктора юридичних наук, професора, професора кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ **Святослава СЛІПЧЕНКА**. Відгук позитивний.

Зауваження:

- серед ознак корпоративних прав автор виділяє їх комплексний характер, тобто поділ на немайнові та майнові; разом з тим, відповідно до ч. 1 ст. 1 Цивільного кодексу України предметом регулювання цивільного законодавства є

особисті немайнові відносини; у формулюванні відповідної ознаки корпоративних прав дисертант залишає поза увагою особистий характер цього виду цивільних відносин;

- пошукувачу наукового ступеня варто чіткіше сформулювати свою позицію стосовно доцільності запровадження у Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» положення щодо строку попередження про намір вийти із товариства для учасників, частка яких у статутному капіталі становить менше 50 відсотків; окрім заяви про вихід, яка є одностороннім правочином, учасник повинен буде представити реєстратору ще один документ: попередження (повідомлення) про свій намір у майбутньому вийти із товариства, яке було подано товариству заздалегідь (не менш як за місяць до виходу) (с. 18-19).

6. Доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри цивільного права і процесу Західноукраїнського національного університету **Ірини ЛУКАСЕВИЧ- КРУТНИК**. Відгук позитивний.

Зауваження:

- вимагає додаткової аргументації п. 9) наукової новизни – *вперше* (с. 6), де запропоновано передбачити у законодавстві України підхід, згідно з яким засновники товариства з обмеженою (додатковою) відповідальністю зобов'язані повністю внести свої вклади у статутний капітал до дня державної реєстрації товариства;

- потребує також уточнення положення п. 7) наукової новизни – *отримали подальший розвиток* (с. 9-10) про те, що у разі звернення учасника (акціонера) із встановленим законом розміром частки (кількістю акцій) 10 (5) і більше відсотків до суду з вимогою про оскарження відмови у прийнятті рішення (утримання від його прийняття) органом товариства щодо скликання позачергових загальних зборів, або про спонукання до їх скликання, такі вимоги не підлягають задоволенню.

7. Доктора юридичних наук, професора, головного наукового співробітника Лабораторії проблем корпоративного права Науково-дослідного інституту Приватного права та підприємництва імені Ф.Г. Бурчака **Ольги ЗОЗУЛЯК**. Відгук позитивний.

Зауваження:

Достатньо ретельно характеризуючи у рефераті ознаки корпоративних прав, автор виділяє таку ознаку як: вплив розміру частки у статутному капіталі юридичної особи на здійснення корпоративних прав (с. 13); разом з тим, у самому тексті реферату на розкрито у чому саме полягає такий вплив.

На с. 23 реферату дисертант робить висновок про те, що у тих випадках, коли корпоративне право може бути самостійно здійснено учасником (акціонером) без звернення до товариства, воно не вимагає судового захисту. Іншими словами, у разі звернення учасника (акціонера) із встановленим законом розміром частки (кількістю акцій) 10 (5) і більше відсотків до суду з вимогою про оскарження відмови у прийнятті рішення (утримання від його прийняття) органом товариства

щодо скликання позачергових загальних зборів, така вимога не підлягає задоволенню; такий висновок потребує більш детального обґрунтування.

8. Судді судової палати для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних справ та цінних паперів Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду **Володимира СТУДЕНЦЯ**. Відгук позитивний.

Зауваження:

Незважаючи на загальну високу оцінку висвітлених у рефераті висновків та пропозицій, необхідно вказати на деякі положення, які викликають практичну полеміку або ж потребують пояснення позиції автора під час публічного захисту:

- звертає на себе увагу поділ корпоративних прав на звичайні та виняткові; ці два види прав, запропонованих автором, здійснюються з урахуванням пропорційності щодо розміру частки у статутному капіталі товариства; доцільно більш розширено визначити відмінності між ними;

- варто дещо чіткіше обґрунтувати як зміна назви способу захисту із «визнання недійсним» рішення органу управління товариства на «визнання нечинним та скасування» може вплинути на ефективність та належність захисту корпоративних прав.

9. Кандидата юридичних наук, доцента кафедри цивільного права НУ «Одеська юридична академія» **Володимира ЗУБАРА**. Відгук позитивний.

Зауваження.

По-перше, запитання викликає позиція автора стосовно встановлення на законодавчому рівні обов'язку засновників товариств з обмеженою (додатковою) відповідальністю повністю внести свої вклади у статутний капітал до дня державної реєстрації товариства (с. 6).

По-друге, запропонувавши класифікацію виняткових корпоративних участі в управлінні господарським товариством на право на самостійне скликання і проведення позачергових загальних зборів, на обов'язкове включення пропозицій до проєкту порядку денного загальних зборів, на нагляд за дотриманням порядку проведення загальних зборів (с. 17 реферату), дисертант не зовсім чітко визначив критерій, який їх об'єднує;

По-третє, викликає дискусію доцільність заміни способу захисту корпоративних прав, який полягає у визнанні недійсними рішень вищого органу управління товариством, на визнання їх нечинними та скасування (с. 24 реферату).

У дискусії взяли участь члени докторської ради:

1. **Ігор ЯКУБІВСЬКИЙ**, доктор юридичних наук (12.00.03), професор. Виступ позитивний, без зауважень.

2. **Анатолій ДОВГЕРТ**, доктор юридичних наук (12.00.03), професор. Виступ позитивний, без зауважень.

3. **Микола СТЕФАНЧУК**, доктор юридичних наук (12.00.03), професор. Виступ позитивний, без зауважень.

4. **Наталія КВІТ**, доктор юридичних наук (12.00.03), професор. Виступ позитивний, без зауважень.

5. **Микола КОБИЛЕЦЬКИЙ**, доктор юридичних наук (12.00.03), професор. Виступ позитивний, без зауважень.

6. **Мирослава ДЯКОВИЧ**, доктор юридичних наук (12.00.03), професор. Виступ позитивний, без зауважень.

7. **Галина ЯНОВИЦЬКА**, доктор юридичних наук (12.00.03), доцент. Виступ позитивний, без зауважень.

8. **Юрій ЮРКЕВИЧ**, доктор юридичних наук (12.00.03), професор. Виступ позитивний, без зауважень.

та присутні на захисті фахівці

Зорислава Ромовська, доктор юридичних наук (12.00.03), професор, Львівський національний університет імені Івана Франка, професор кафедри цивільного права та процесу. Виступ позитивний, без зауважень.

При проведенні таємного голосування виявилось, що із 11 членів спеціалізованої вченої ради, які взяли участь в голосуванні (з них 11 доктори наук за профілем дисертації), проголосували:

«За» – 11 членів ради,

«Проти» – немає,

«Недійсних бюлетенів» – немає.

ВИСНОВОК

спеціалізованої вченої ради Д 35.051.27 у Львівському національному університеті імені Івана Франка щодо дисертації

Цікала Володимира Ігоровича

«Проблеми здійснення та захисту корпоративних прав», поданої до захисту на здобуття наукового ступеня

доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право

Наукове завдання, за розв'язання якого здобувач заслуговує присудження наукового ступеня. У дисертаційному дослідженні вперше, після новелізації корпоративного законодавства, в доктрині цивільного права запропоновано концепцію комплексного правового регулювання здійснення та захисту корпоративних прав через призму засади пропорційності.

У роботі запропоновано концептуально нові підходи до вдосконалення механізмів регулювання корпоративних відносин та розв'язання важливих теоретичних і прикладних проблем у цій сфері. Досліджено поняття та правову

природу корпоративних прав, а також їх здійснення і захист в умовах оновлення корпоративного законодавства. Проведено загальнотеоретичний аналіз засад здійснення корпоративних прав, та місце серед них засади пропорційності. Визначено вплив засади пропорційності на здійснення немайнових та майнових корпоративних прав. Проаналізовані способи захисту корпоративних прав.

Основну увагу приділено загальній характеристиці здійснення та захисту корпоративних прав у період модернізації корпоративного законодавства. Визначено поняття «засади пропорційності здійснення корпоративних прав» та виокремлено новий критерій поділу корпоративних прав на звичайні (ординарні) та виняткові (ексклюзивні). У роботі також проаналізовано особливості способів захисту корпоративних прав на сучасному етапі розвитку цивільного законодавства.

Висвітлення питань супроводжувалося аналізом правових актів ЄС, законодавства іноземних держав, матеріалів судової практики. За результатами проведеного дослідження обґрунтовано пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства України у сфері здійснення корпоративних прав та удосконалення практики їх судового захисту.

Дисертація В.І. Цікала характеризується єдністю змісту та є цілісною завершеною науковою працею, виконаною у межах планових тем науково-дослідної проблематики кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка на 2009–2011 роки “Гармонізація цивільного законодавства України з правом Європейського Союзу” (державний реєстраційний номер: 0109U004333), на 2012–2014 роки “Удосконалення механізму правового регулювання у світлі новелізації цивільного законодавства” (державний реєстраційний номер: 0112U003754), на 2016–2018 роки “Проблеми уніфікації цивільного законодавства України з правом ЄС” (державний реєстраційний номер: 0116U001703), на 2019–2021 роки “Новелізація цивільного та цивільного процесуального права в умовах реформи судочинства” (державний реєстраційний номер: 0119U002358) та на 2022–2024 роки “Концептуальні засади рекодифікації цивільного законодавства України” (державний реєстраційний номер: 0122U200330), а також міжнародного проекту “Вивчення альтернативних форм врегулювання спорів як підходу до забезпечення прав людини” (543990-TEMPUS-1-2013-1-DE-TEMPUS-JPCR).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 9/2 від 28 лютого 2007 року).

Актуальність теми дослідження зумовлена такими аспектами: необхідністю комплексного теоретичного дослідження правового регулювання здійснення та захисту корпоративних прав в умовах новелізації корпоративного законодавства; доцільністю адаптації корпоративного законодавства України з правом ЄС; наявністю у теорії цивільного права різних позицій науковців щодо розуміння сутності та змісту корпоративних прав; необхідністю внесення змін до Законів України «Про акціонерні товариства» і «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», а також у Цивільний кодекс України з урахуванням засади пропорційності здійснення корпоративних прав; різними підходами до вирішення питань захисту корпоративних прав у судовій практиці.

У процесі оновлення (рекодифікації) цивільного законодавства України, з

урахуванням необхідності його адаптації до умов ринкової економіки та права Європейського Союзу, перед сучасною цивілістичною наукою виникла низка актуальних питань, серед яких: проблеми здійснення і захисту корпоративних прав. Згідно з Угодою про асоціацію, укладеної в частині торговельно-економічних і галузевих положень 27 червня 2014 року, наша держава взяла на себе зобов'язання поступово наблизити законодавство у сфері здійснення прав учасників товариств до законодавства ЄС, зокрема: його директив, регламентів, рекомендацій і керівних принципів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) щодо корпоративного управління. Імплементативні заходи у сфері здійснення та захисту корпоративних прав набули ще більшої значущості у зв'язку із прийняттям директиви Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2017/1132 від 14 червня 2017 року щодо деяких аспектів корпоративного права (кодифікація).

За останні роки у вітчизняній цивілістичній науці проблематиці корпоративних відносин було приділено достатньо уваги. Зокрема, на рівні докторських дисертацій досліджені цивільно-правові проблеми акціонерних правовідносин (І. В. Спасибо-Фатєєва, 2000), питання припинення корпоративних правовідносин у господарських товариствах (В. М. Кравчук, 2010), цивільно-правова природа корпоративних конфліктів в акціонерних товариствах (Ю. М. Жорнокуй, 2016), загальнотеоретична характеристика цивільно-правового захисту корпоративних прав в Україні (О. В. Бігняк, 2018). Особливостям реалізації корпоративних прав у сфері господарювання присвячені докторські дисертаційні дослідження таких науковців: О. М. Вінник, 2004; О. Р. Кібенко, 2006; І. В. Лукач, 2016; А. В. Смітюх, 2019; О. В. Гарагонич, 2020.

Своєю чергою кандидатські дисертації фокусувались, переважно, на дослідженні деяких проявів корпоративних відносин в юридичних особах різних організаційно-правових форм. Окремо питанням здійснення корпоративних прав присвячені дисертації І. Б. Саракун (2008) та О. О. Сосули (2021), а їх захисту – роботи О. В. Зудіхіна (2011) та І. М. Галіяна (2021).

Водночас, перелічені дисертаційні дослідження не відображають новел Законів України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” та “Про акціонерні товариства”. Публікації, присвячені здійсненню та захисту корпоративних прав, опубліковані ще до прийняття нового Закону України “Про акціонерні товариства” від 27 липня 2022 року.

З огляду на зазначене, дослідження проблем здійснення та захисту корпоративних прав, яке проведене В.І. Цікалом є актуальним як з доктринальної позиції, так і з погляду необхідності подальшого удосконалення законодавства та судової практики України у цій сфері.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлюється тим, що вперше на дисертаційному рівні проведено комплексний теоретичний аналіз механізму цивільно-правового регулювання здійснення корпоративних прав з урахуванням засади пропорційності та способів їх захисту, а також визначено конкретні напрями вдосконалення законодавства і правозастосовчої практики у сфері здійснення та захисту корпоративних прав в умовах новелізації корпоративного законодавства.

Наукова новизна конкретизується у наступних положеннях: *уперше*

запропоновано авторське визначення корпоративних прав, тобто немайнових та майнових прав учасника товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю, а також акціонера, здійснення яких обумовлене пропорційністю щодо розміру частки (кількості акцій) у статутному капіталі; обґрунтовано поняття пропорційності здійснення корпоративних прав як загальної засади, що визначає, встановлений законом, локальним правовим актом, або договором, порядок здійснення корпоративних прав залежно від розміру частки (кількості акцій) у статутному капіталі, яка належить кожному учаснику товариства або окремому учаснику із достатнім розміром частки (кількістю акцій), встановленим законом (5, 10, 95 відсотків тощо); встановлено, що засада пропорційності має прояв при здійсненні як немайнових, так і майнових корпоративних прав, у зв'язку із чим, аргументовано доцільність її закріплення у відповідних положеннях Цивільного кодексу України та корпоративного законодавства; висловлено пропозицію засади здійснення корпоративних прав поділити на два види із застосуванням критерію сфери їх поширення: засади, які поширюють свою дію на корпоративні та інші цивільні права (вільно, на власний розсуд, а також справедливість, добросовісність і розумність) і засада, яка поширюється виключно на корпоративні права, як різновид цивільних (пропорційність); виділено самостійний критерій класифікації корпоративних прав із урахуванням розміру частки (кількості акцій) у статутному капіталі на: звичайні (ординарні) корпоративні права, що належать усім учасникам (акціонерам) та виняткові (ексклюзивні) корпоративні права, що належать лише окремим учасникам (акціонерам), які володіють визначеним законом відсотком частки (акцій), наприклад, 5, 10, більше 95 % тощо; обґрунтовано, що здійснення звичайних корпоративних прав залежить від волевиявлення товариства в особі його органів або посадових осіб, а також інших учасників, які вчиняють на користь учасника (акціонера) певну дію; виняткові корпоративні права учасник (акціонер) здійснює за своєю волею, незалежно від волевиявлення інших осіб (товариства чи інших учасників); визначено особливості захисту звичайних корпоративних прав, а саме: примусове виконання обов'язку в натурі шляхом вчинення певних дій на користь їх суб'єктів (зобов'язання до вчинення дій), у свою чергу, виняткові корпоративні права можуть бути захищені таким способом, як заборона чинити перешкоди у здійсненні права; з'ясовано, що локальні правові акти господарського товариства за предметом правового регулювання можна поділити на три види: 1) локальні правові акти, які регулюють здійснення звичайних корпоративних прав (наприклад, положення про нарахування та виплату дивідендів), 2) локальні правові акти, які регулюють здійснення виняткових корпоративних прав (наприклад, положення про порядок проведення незалежного аудиту діяльності товариства на вимогу учасників), 3) локальні правові акти змішаного характеру, які регулюють здійснення як звичайних, так і виняткових корпоративних прав (наприклад, положення про порядок скликання та проведення чергових і позачергових загальних зборів товариства); запропоновано передбачити у законодавстві України підхід, згідно з яким засновники товариства з обмеженою (додатковою) відповідальністю зобов'язані повністю внести свої вклади у статутний капітал до дня державної реєстрації товариства (така зміна матиме своїм наслідком формування статутного капіталу цих товариств у повному обсязі

вже на момент його заснування, як це передбачено при створенні акціонерних товариств); зроблено висновок, що не кількість присутніх на засіданні вищого органу управління акціонерним товариством є визначальною для прийняття ним рішень, а кількість голосів, поданих “за” (у законодавстві ЄС критерієм правомірності рішень загальних зборів акціонерів є відповідна більшість голосів від загальної кількості акцій без вимоги щодо наявності кворуму; це правило доречно поширити також на акціонерні товариства, створені за законодавством України, як це встановлено для товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю); доведено, що учасникам господарських товариств, які мають частку в статутному капіталі у відповідному розмірі, встановленому законом (5 або 10 відсотків), повинна бути забезпечена можливість здійснити їх виняткове корпоративне право на самостійне скликання і проведення позачергових загальних зборів за власною волею, якщо ж учасник (акціонер) із певним розміром частки (кількістю акцій) подасть органу товариства вимогу про скликання позачергових загальних зборів, і йому буде відмовлено з підстав не передбачених законом, статутом чи іншими локальними правовими актами, товариство не розгляне звернення учасника (акціонера), не повідомить про результати його розгляду, або не проведе річні загальні збори, витрати на підготовку та проведення позачергових загальних зборів, ініційованих таким учасником (акціонером), доцільно покласти на товариство; встановлено, що засада пропорційності повинна мати прояв у всіх випадках здійснення переважних корпоративних прав (переважність перед рештою учасників, яка заснована на засаді пропорційності, означає, що учасник може претендувати на такий обсяг немайнових і майнових благ у господарському товаристві, які відповідають розміру його частки у статутному капіталі цього товариства); підсумовано, що проблема у здійсненні права акціонерів на викуп у них акцій за справедливою ціною власником домінуючого контрольного пакета викликана невдалим формулюванням ст. 95 Закону України “Про акціонерні товариства”, за яким ринкова вартість акцій примусового викупу завжди має визначатися суб’єктом професійної оціночної діяльності: таке законодавче положення суперечить принципу найбільшої ціни, який передбачений загальними положеннями закону для формування ринкової вартості акцій, і залежить від того, чи допущені акції до торгів на організованих ринках капіталів; обґрунтована доцільність передбачити у Законі України “Про акціонерні товариства” положення щодо збереження засади пропорційності між акціонерами у статутному капіталі не лише у разі конвертації (обміну) акцій при перетворенні товариств, але й при їх злитті, приєднанні або поділі; запропоновано замість визнання “недійсним” рішення органу господарського товариства, для позначення відповідного способу захисту корпоративних прав уживати термін: визнання нечинним і скасування; це поняття впливає із правової природи рішення органу товариства (локальний правовий акт), а також із підстав та правових наслідків його неправомірності.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації. Результати дисертаційного дослідження В.І. Цікала є науково обґрунтованими, оскільки в роботі комплексно опрацьовано достатньо широкий спектр проблем здійснення та захисту корпоративних прав в умовах новелізації корпоративного законодавства через

формування науково обґрунтованих теоретичних та практичних положень і пропозицій.

Дисертант методологічно правильно визначив об'єкт, предмет, методи, мету та завдання дослідження. Основу роботи складають загальнонаукові та спеціально-юридичні методи наукового пізнання, обґрунтоване застосування яких дозволило автору дійти достовірних висновків.

Аналіз змісту роботи дає підстави стверджувати те, що дослідження має системний, цілісний, самостійний характер і вирізняється високим рівнем самостійності та актуальності. Логічний і послідовний виклад теоретичного та емпіричного матеріалу дозволив дисертанту побудувати переконливу систему аргументації, як щодо вирішення проблематики дослідження, так і власної авторської позиції.

Результати дослідження пройшли належну апробацію, оскільки його основні теоретичні і практичні положення, а також висновки із достатньою повнотою висвітлені у 66 публікаціях, з яких 2 одноосібні монографії, 1 монографія у співавторстві, 29 статей у фахових виданнях, у тому числі 6 – в іноземних виданнях, з них 3 – у виданнях, що індексуються в Scopus, 1 – у виданні, що індексується у Web of Science, 31 теза доповідей, 1 навчальний посібник, 2 науково-практичні коментарі.

Окрім того, основні положення дисертації обговорювалися на розширеному засіданні відділення цивільно-правових наук Національної академії правових наук України в змішаному форматі (м. Київ, 21 червня 2023 року) і на засіданні кафедри цивільного права та процесу Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, 27 червня 2023 року).

У дисертації В.І. Цікала «Проблеми здійснення та захисту корпоративних прав» не виявлено порушень академічної доброчесності. У роботі відсутні академічний плагіат, фабрикації, фальсифікації.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягають у тому, що сформульовані у дисертаційній роботі теоретичні положення можуть бути використані в науково-дослідній роботі при подальших наукових дослідженнях проблем цивільно-правового регулювання здійснення і захисту корпоративних прав.

Висновки та пропозиції, спрямовані на подальше удосконалення законодавства України про здійснення та захист корпоративних прав, направлено до Верховної Ради України (Акт впровадження № 04-26/18-2022/150103 (1000979) від 07.09.2022 р.).

Результати дисертаційного дослідження можуть використовуватись у правозастосовчій практиці для уніфікації підходів до вирішення спорів щодо захисту корпоративних прав, що є актуальним для юрисдикційної діяльності Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (Акт впровадження № 430/0/108-22 від 16.09.2022 р.).

Одержані наукові та прикладні результати можуть бути застосовані у навчальному процесі при викладанні таких навчальних дисциплін, як “Цивільне право України”, “Корпоративне право”, “Підприємницьке право”, а також відповідних спецкурсів із питань правового регулювання корпоративних відносин.

Рекомендації щодо подальшого використання (впровадження)

отриманих у роботі результатів.

1. Науково-дослідній діяльності при подальших наукових дослідженнях проблем цивільно-правового регулювання корпоративних відносин.

2. Правотворчій діяльності для удосконалення чинного законодавства України, що регулює набуття, здійснення, захист та припинення корпоративних прав.

3. Правозастосовчій практиці для уніфікації підходів до вирішення корпоративних спорів.

4. Навчальному процесі при викладанні таких навчальних дисциплін, як «Цивільне право України», «Корпоративне право», «Підприємницьке право», а також відповідних спецкурсів у сфері регулювання корпоративних відносин.

Оцінка мови і стилю дисертації. Мова і стиль дисертаційного дослідження відповідають вимогам, які ставляться до такого виду наукових робіт.

Відповідність дисертації визначеній спеціальності. Зміст дисертаційного дослідження відповідає паспортів спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Спеціалізована вчена рада вважає, що дисертаційна робота В.І. Цікала є самостійним завершеним науковим дослідженням, у якому отримані нові обґрунтовані результати, котрі в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для науки цивільного та корпоративного права.

Відтак дисертація відповідає вимогам законодавства України, які ставляться до робіт на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, зокрема п. 7, 8, 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, а її автор – Цікало Володимир Ігорович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

На підставі результатів таємного голосування та прийнятого висновку спеціалізована вчена рада присуджує Цікалу Володимирі Ігоровичу науковий ступінь доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Головуючий на засіданні
спеціалізованої вченої ради
з присудження наукового ступеня
доктора наук Д 35.051.27

Алла ГЕРЦ

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
з присудження наукового ступеня
доктора наук Д 35.051.27

Світлана СЕНИК

М.П. «30» листопада 2023 року